Αγάπησε την πατρίδα της, όχι την κοινωνία

ΤΟΥ
ΝΙΚΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗ

Οι πιο πολλοί σήμερα ταυτίζουν τη Μάργκαρετ Θάτσερ με την αμείλικτη πολιτική που εφάρμοσε για να συντρίψει την επιρροή των εργατικών συνδικάτων και να κατεδαφίσει το μοντέλο της μεικτής οικονομίας στη Βρετανία. Δεν της βγήκε όμως από την αρχή. Τρία χρόνια μετά την πρώτη εκλογή της, η οικονομία είχε βυθιστεί στην ύφεση, τα εργοστάσια έκλειναν απανωτά και η ανεργία είχε ξεπεράσει το 10%, πρωτοφανές τότε για την Ευρώπη. Οι ταραχές στο Μπρίξτον και το Λίβερπουλ φόβιζαν τη μεσαία τάξη, ενώ η κυβέρνηση ήταν πανικόβλητη από τις απεργίες πείνας και τους νεκρούς του IRA. Η Θάτσερ βρισκόταν στο ναδίρ της δημοτικότητας και τα στοιχήματα δεν έμπαιναν πλέον για το αν θα παραιτηθεί, αλλά μόνο για το πότε ακριβώς θα φύγει.

Η πολιτική της – ο «θατσερισμός» όπως αποκλήθηκε στην αρχή περιφρονητικά αλλά αργότερα με δέος – θα ήταν σήμερα μια δυσάρεστη υποσημείωση στην οικονομική ιστορία, αν την άνοιξη του 1982 δεν είχε γίνει ο πόλεμος στα νησιά Φόκλαντς ή τις Μαλβίδες, όπως τα έλεγε η Αργεντινή και τα είχε καταλάβει. Αγνοώντας τις συμβουλές για συμβιβασμό, ακόμη και από τις ΗΠΑ που στήριζαν τη χούντα του Γκαλτιέρι, η Θάτσερ άδραξε την ευκαιρία συνολικής αντεπίθεσης και έστειλε 100 πλοία να ανακαταλάβουν τα νησιά, η μεγαλύτερη βρετανική εκστρατεία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και το πιο ενδιαφέρον παίγνιο μπλόφας και στρατηγικής την εποχή εκείνη.

Οταν λίγες ημέρες αργότερα το μεταγωγικό «Σέφιλντ» βυθιζόταν από τα Εξοσετ και η Αγγλία από ντροπή, η Θάτσερ πιέστηκε από το ίδιο της το κόμμα να παραιτηθεί αλλά και πάλι πήρε μια τελευταία διορία ποντάροντας όχι μόνο την πρωθυπουργία αλλά τα νησιά και τον στόλο. Σε έναν μήνα είχε κερδίσει τον πόλεμο, όλο το Κοινοβούλιο την αποθέωσε και τότε οι πρωτοβουλίες της Θάτσερ άρχισαν να αλλάζουν τα δεδομένα στη Βρετανία, την Ευρώπη και τον κόσμο.

Στο εσωτερικό της χώρας η αντιπολίτευση των Εργατικών εγκλωβίστηκε στις επευφημίες του πολέμου, αφήνοντας τους ανθρακωρύχους μόνους στο μένος της Θάτσερ που κυριολεκτικά τους αφάνισε, διαλύοντας τα ορυχεία, τα χωριά, τα σπίτια και τη δουλειά τους. Τα συνδικάτα είναι πλέον ητημένα, η πολιτική συναίνεση περιφρονείται ως αδυναμία και το σύστημα κοινωνικής μέριμνας σαν παλιά ασθένεια που πρέπει να ξεριζωθεί.

Η νίκη στα Φόκλαντς την κάνει πολύ δημοφιλή στα μικρομεσαία στρώματα που μισούν το κατεστημένο, αλλά γοητεύονται από την παλίμψηστη αίγλη της αυτοκρατορίας. Μαγνητίζονται όμως ακόμη περισσότερο και από τις δελεαστικές προοπτικές των μετοχών που σιγά-σιγά αγοράζουν με τις αποκρατικοποιήσεις. Με τη ραγδαία απελευθέρωση των αγορών και τα υψηλά επιτόκια της μονεταριστικής πολιτικής, τα ξένα κεφάλαια πλημμύρισαν τη Βρετανία δημιουργώντας έναν πανίσχυρο χρηματοπιστωτικό τομέα με πρωτοφανή κερδοφορία. Ο όρος «εποπτεία» είναι βλασφημία στο λεξιλόγιο της Θάτσερ και γι' αυτό σύντομα η κερδοσκοπική φρενίτιδα οδηγεί στην κρίση του 1987, ξανά το 2000 και πρόσφατα το 2008, αποδεκατίζοντας οριστικά τη βρετανική βιομηχανία που ποτέ δεν συνήλθε από το ξεχαρβάλωμα του 1980.

Υπήρξε πάντα πολιτικά απρόβλεπτη, κοινωνικά άτεγκτη και στρατηγικά ριψοκίνδυνη

Στην Ευρώπη, η Θάτσερ γίνεται το αντίπαλο δέος του Ζακ Ντελόρ και αυτοδίκαια ηγείται του ρεύματος του «ευρω-σκεπτικισμού» που μείζονα εμπόδια προκάλεσε έκτοτε στην εμβάθυνση και την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής ιδέας.

Η μεγάλη της όμως εκτόξευση στη διεθνή πολιτική έγινε με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ενωσης. Η Αμερική μπορεί να έβαζε τα λεφτά στον «Πόλεμο των Αστρων» για να γονατίσει οικονομικά την ΕΣΣΔ αν τον ακολουθούσε, στρατηγικός νους ήταν όμως η Θάτσερ που προωθούσε την εγκατάσταση των πυραύλων στην Ευρώπη, αψηφώντας το μαζικό κίνημα αφοπλισμού. Με το σύνθημα «καλύτερα νεκρός παρά κόκκινος» πλαγιοκόπησε την πολιτική συμφιλίωσης που ακολουθούσε η Γερμανία και οδήγησε τελικά τον Γκορμπατσόφ – όπως ο ίδιος ομολόγησε αργότερα – να εγκαταλείψει τον ανταγωνισμό με τη Δύση, να δεχτεί αλλαγή καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη και τον διαμελισμό της χώρας του.

Πολλοί συγκρίνουν τη Θάτσερ με τον Τσόρτσιλ, αλλά πέφτουν έξω. ΟΤσόρτσιλ, παρά την ασίγαστη ειρωνεία του προς όλους, δεν περιφρονούσε ούτε το πλήθος ούτε το κράτος αλλά έβρισκε πολλούς τρόπους να εμψυχώνει το πρώτο και να ενισχύει το δεύτερο. Αντίθετα η Θάτσερ κατήγγελλε διαρκώς τους θεσμούς, ήταν καχύποπτη απέναντι στον πνευματικό κόσμο και δεν χώνεψε ποτέ την κοινωνία. Γι' αυτό και όταν σκέφτηκε να επιβάλει κεφαλικό φόρο σε όλους τους πολίτες, το θεώρησαν τόσο αφόρητη προσβολή που η Σιδηρά Κυρία έπεσε και έφυγε εν ριπή οφθαλμού. Δεν ξεχάστηκε όμως και ούτε πρόκειται σύντομα. Η πολιτική της άλλους θα διχάζει φανατικά και άλλους θα εμπνέει έντονα, ακριβώς γιατί πάντα υπήρξε πολιτικά απρόβλεπτη, κοινωνικά άτεγκτη και στρατηγικά ριψοκίνδυνη. Οποιος την ακολούθησε δεν κέρδισε πάντα, όποιος όμως την υποτίμησε βρέθηκε χαμένος.

Ο κ. Νίκος Χριστοδουλάκης είναι καθηγητής στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο, πρώην υπουργός.

Το πρωτοσέλιδο της «Daily Mirror» μοιάζει το πιο ακριβοδίκαιο για τον βίο και την πολιτεία της Μάργκαρετ Θάτσερ: «Η γυναίκα που δίχασε ένα έθνος»

Με τα λεφτά των άλλων

ΤΟΥ
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ
ΧΑΤΖΗ

Αμέσως μετά τον θάνατο της Μάργκαρετ Θάτσερ το Διαδίκτυο γέμισε με διάφορα αποφθέγματά της, αποσπάσματα από ομιλίες της και ατάκες με τις οποίες κατατρόπωνε τους αντιπάλους της και επιβεβαίωνε την αποφασιστικότητα και την ηγετική φυσιογνωμία της. Απ' όλα αυτά τα παραθέματα θα ξεχωρίσω κι εγώ ένα, για δύο λόγους: (α) γιατί αντιπροσωπεύει καλύτερα από κάθε άλλο την ουσία των μεταρρυθμίσεών της και (β) γιατί είναι ιδιαίτερα επίκαιρο για την Ελλάδα: «Το πρόβλημα με τον σοσιαλισμό είναι ότι κάποια στιγμή τελειώνουν τα λεφτά των άλλων».

Αυτό ήταν το πρόβλημα της Βρετανίας το 1979, αυτό ήταν και το πρόβλημα της Ελλάδας το 2009. Με μία διαφορά: και στις δύο περιπτώσεις τα λεφτά των άλλων σπαταλούσαν όχι μόνο οι σοσιαλιστικές αλλά και οι συνταγματικές κυβερνήσεις. Το 1976 η Μεγάλη Βρετανία κατάντησε να ζητήσει δάνειο 2,3 δισ. λιρών από το ΔΝΤ, καθώς η ανεργία και ο πληθωρισμός είχαν φτάσει σε δυσθεώρητα ύψη. Αν διαβάσει κάποιος την αρθρογραφία των αγγλικών εφημερίδων της περιόδου 1976-1979, θα εντυπωσιαστεί με την κατάντια της πρώην αυτοκρατορίας. Ο χειμώνας 1978-79 ήταν ο χειρότερος στην πρόσφατη βρετανική ιστορία λόγων καιρικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών. Ονομάστηκε ο «χειμώνας της δυσαρέσκειας» από την περίφημη εισαγωγική φράση του «Ριχάρδου Γ'» του Σαίξπηρ («Now is the Winter of our Discontent»).

Από αυτόν τον εκπεσμό έσωσε κυριολεκτικά τη Μεγάλη Βρετανία η Μάργκαρετ Θάτσερ με μία σειρά οικονομικών μεταρρυθμίσεων που είχαν σαν στόχο τη μείωση της σπατάλης του κράτους και το άνοιγμα της οικονομίας στον ανταγωνισμό. Το αποτέλεσμα το είδαμε τα χρόνια που ακολούθησαν. Οχι μόνο η επανεκκίνηση της Βρετανίας ήταν εντυπωσιακή αλλά όλοι οι πρωθυπουργοί που ακολούθησαν (και κυρίως ο πιο επιτυχημένος από όλους, ο Τόνι Μπλερ) εφάρμοσαν και διεύρυναν τις πολιτικές της με ιδεολογική ευλάβεια.

Την ίδια εποχή παρόμοιες πολιτικές ακολουθούσε στις ΗΠΑ και ο πρόεδρος Ρόναλντ Ρίγκαν. Η χρονική σύμπτωση, η συνεργασία αλλά και η ιδεολογικοποίηση των μεταρρυθμίσεων, το μαχητικό ηγετικό προφίλ τους και η συμβολή τους στην πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων οδήγησαν πολλούς επιστήμονες και δημοσιολόγους στο λάθος να απομονώσουν αυτές τις πολιτικές από τον διεθνή περίγυρο, προσδίδοντάς τους μάλιστα και ένα λανθασμένο και προβληματικό όνομα: νεοφιλελευθερισμός.

Για την ανάπτυξη της οικονομίας χρειάζεται μια ανοικτή ανταγωνιστική αγορά που να δημιουργεί πλούτο

Ομως σχεδόν ταυτόχρονα με τις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία παρόμοιες πολιτικές εφαρμόστηκαν και σε χώρες τόσο διαφορετικές όπως η Κίνα και η Γαλλία. Σταδιακά ως τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και ραγδαία μετά το 1989 οι πολιτικές ανοίγματος των αγορών και υποχώρησης (ή τουλάχιστον ανάσχεσης) του κράτους κυριάρχησαν σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Μάργκαρετ Θάτσερ και ο Ρόναλντ Ρίγκαν απλώς συμβόλισαν αυτή την αλλαγή παραδείγματος.

Για το τι οδήγησε σε αυτή την αναγκαιότητα έχουν διατυπωθεί πολλές απλοϊκές εξηγήσεις. Οσο μεγαλύτερες είναι οι ιδεολογικές παρωπίδες τόσο οι εξηγήσεις καταλήγουν να είναι αφελή ιδεολογήματα. Αυτές οι ανακουφιστικές για πολιτικά αδιέξοδα αφηγήσεις βασίζονται σε μια βασική προϋπόθεση: την άγνοια των οικονομικών δεδομένων.

Ετσι ακόμα και σήμερα όσοι κατακρίνουν τη Μάργκαρετ Θάτσερ για σκληρές πολιτικές δεν φαίνεται να θυμούνται την τραγική εικόνα της Βρετανίας πριν από τις μεταρρυθμίσεις. Σας θυμίζει κάτι αυτό; Φυσικά! Οσοι κλαψουρίζουν σήμερα για τις αντίστοιχες μεταρρυθμίσεις που πρέπει επιτέλους να εφαρμοστούν στην Ελλάδα προσπαθούν να ξεχάσουν, αλλά να κάνουν κι εμάς να ξεχάσουμε, την κατάσταση των δεικτών της ελληνικής οικονομίας πριν από την κρίση. Η διαφορά είναι ότι στην περίπτωση της Βρετανίας η Μάργκαρετ Θάτσερ επέβαλε τις μεταρρυθμίσεις και αναζωογόνησε την ετοιμοθάνατη οικονομία της Μεγάλης Βρετανίας, ενώ στην περίπτωση της Ελλάδας το πολιτικό προσωπικό δίνει μάχες χαρακωμάτων ακόμα και για αυτονόητες μεταρρυθμίσεις που θα έπρεπε να είχαν υιοθετηθεί από τον προηγούμενο αιώνα – αν όχι και νωρίτερα.

Η Μάργκαρετ Θάτσερ, ο νεοφιλελευθερισμός κλπ., κατηγορούνται επίσης και για τη διόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα που οδήγησε στην κρίση του 2008. Το να συνδέει κανείς την πολιτική της Θάτσερ τη δεκαετία του 1980 με τις φούσκες που έσκασαν το 2008 σημαίνει ότι μάλλον συγχέει την αιτιώδη συνάφεια με ένα ακόμα ανακουφιστικό αφήγημα. Η κρίση οφείλεται σε πολλούς λόγους, ένας εκ των οποίων ήταν η ανεπάρκεια αλλά και η ακαταλληλότητα του θεσμικού πλαισίου. Η Μάργκαρετ Θάτσερ και ο Ρόναλντ Ρίγκαν έχουν συμβάλει καθοριστικά (αν και είναι μάλλον άγνωστο) και σε αυτό: στην ανάπτυξη μεθόδων βελτίωσης του κανονιστικού πλαισίου και της καλής νομοθέτησης.

Τι απομένει σήμερα από τις πολιτικές της Μάργκαρετ Θάτσερ; Μια βασική αρχή: Αν θέλεις να αναπτυχθεί μια οικονομία, θα πρέπει να έχεις μια ανοικτή ανταγωνιστική αγορά που να δημιουργεί πλούτο. Μόνο με αυτόν τον πλούτο μπορείς να χρηματοδοτείς με βιώσιμο τρόπο δημόσια αγαθά και κράτος πρόνοιας. Αν περιμένεις να το κάνεις με τα λεφτά των άλλων, θα πρέπει να γνωρίζεις ότι αυτά κάποτε θα τελειώσουν.

Ο κ. Αριστείδης Χατζής είναι αναπληρωτής καθηγητής Φιλοσοφίας Δικαίου και Θεωρίας Θεσμών στο Τμήμα ΜΙΘΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών.